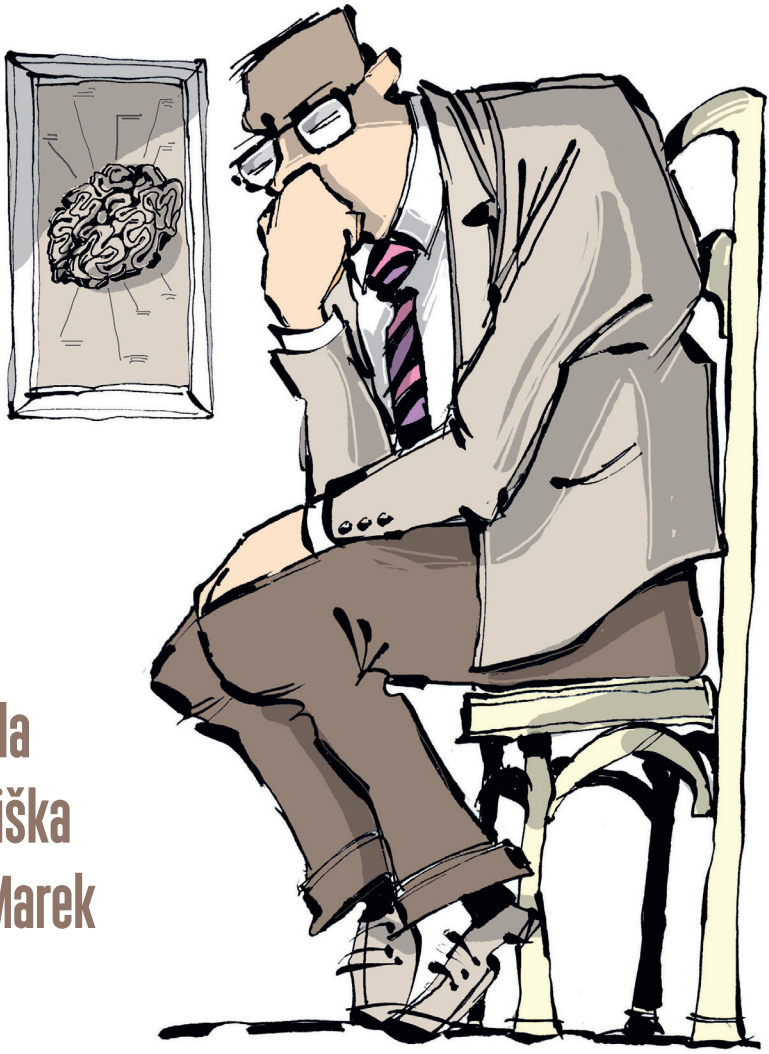
Kritické myšlení

Dovednost (nejen) pro 21. století

Jan Gazda
Václav Liška
Bořivoj Marek

Kritické myšlení

Dovednost (nejen) pro 21. století

Jan Gazda
Václav Liška
Bořivoj Marek

Ilustroval
Jiří Novák

Nakladatelství P3K
Praha 2019

Zpracoval kolektiv autorů tvořících v rámci projektu
OP VVV „Informace pro rozvoj demokratické společnosti“
(reg. č. CZ.02.3.68/0.0/0.0/16.032/0008181).

© Jan Gazda, Václav Liška, Bořivoj Marek, 2019
Illustrations © Jiří Novák, 2019
© Nakladatelství P3K, 2019

ISBN 978-80-87343-89-0 (eKniha pdf)

PŘEDMLUVA

Život v demokratické společnosti, informační exploze a rozvoj vědeckého poznání klade nové požadavky na každého jednotlivce. Denně je nutné se vyrovnávat s množstvím informací, kterými nás zahrnují hromadné sdělovací prostředky, odborná literatura, kolegové i přátelé atd.

Nové informace nelze vždy důvěřivě a „slepě" přebírat, mnohé jsou manipulačně zabarvené, a proto je vhodné je zkoumat z více úhlů pohledu, vytvářet si úsudky o jejich obsahu a věrohodnosti, posuzovat je jak v širším kontextu, tak i z hlediska významu pro nás osobně. Kritické myšlení jako specifická lidská činnost je spojeno s vývojem lidské společnosti.

Ze stručného nástinu historie kritického myšlení, uvedeného v první části publikace, věnujeme pozornost dvěma osobnostem – Sókratovi a Kantovi, jejichž dílo nabízí skvělé východisko pro didaktickou práci, zaměřenou právě na fenomén soudného uvažování. Sókratovská metoda – hledání nezpochybnitelného a logicky odůvodněného závěru – a Kantův systém *cognitio ex principiis* poskytují na krátkých příkladech možnosti, jak zapojit produkty ducha, vzniknuvší kritickým uvažováním, do praxe a běžného života a snahy o myšlení za sebe sama, o myšlení nezaložené jen na slepém přejímání myšlenek učitele či druhé osoby.

Druhá část publikace, logicky navazující na první, je pak věnována kritickému myšlení a kognitivním zkreslením. Právě kritické myšlení je podle zprávy *Future of Jobs* druhou z nejpotřebnějších dovedností pro 21. století. Ale podle *Centra digitální transformace* to je zároveň jedna z šesti dovedností, která ve výuce na všech stupních škol nejvíce chybí. Dovednost kriticky přemýšlet je důležitá zejména proto, že svět se stává rychlejším a komplikovanějším. V takovém prostředí už naše intuice nestačí a pro lepší rozhodnutí je potřeba znát klamy, kterým podléhá

naše vnímání a myšlení, a vědět, jak šikovně používat rozum. Navíc naším problémem dnes není ani tolik to, že bychom měli málo informací, ale spíše to, že s nimi neumíme pracovat. Proto se tato část publikace zaměřuje na to, jak kritické myšlení rozvíjet u sebe a ostatních, jak rozpoznávat klamy ve vnímání a v úsudku, a představuje široké spektrum kognitivních zkreslení, které nám v řadě případů brání metody kritického myšlení účinně používat.

Závěrem je pak prezentováno *Dvanáctero figur zápasu perem čili Příručka psané polemiky* od Karla Čapka – velmi zajímavé pojednání o vedení diskuze, o možnostech, jak diskuzi zavést nesprávným směrem a jak využívat „zkreslení" ve svůj prospěch. Postřehy staré více než 80 let neztratily nic na své aktuálnosti ani dnes…

Dr. Václav Liška

I

SÓKRATÉS
PLATÓN

Kritické myšlení ve vzdělávacím procesu: inspirace Sókratem a Kantem

PŮVOD SLOVA „KRITICKÝ"

Adjektivum „kritický" je odvozeno od řeckého slovesa *krinein*, které znamená „oddělovat", „rozhodovat" či „soudit". Toto sloveso vychází z praindoevropského kořene **krei-*, jehož význam byl „prosívat", v posunutém smyslu pak „rozlišovat" nebo „rozeznávat". V latině z něj pocházejí substantiva *cribrum* (= síto, řešeto) nebo *crimen* (= obvinění, žaloba, vina, přečin, zločin; srv. kriminální, kriminálka apod.) či sloveso *cernere* (= prověřovat, zkoumat, pozorovat, oddělovat). Ve starých keltských a germánských jazycích z něj vznikly všemožné výrazy pro „síto". V češtině ze zmíněných latinských a řeckých základů vycházejí slova jako: koncern, koncert, kriminální, krize, kritika, kritérium, dekret, diakritika, diskrétní, diskriminace, endokrinologie, exkrement, hypokrit (= pokrytec), sekret, sekretářka a mnoho dalších. Se znalostí významu jejich společného praindoevropského předka může být zajímavé hledat mezi nimi souvislosti a stopovat, proč označují to, co označují, a jak se v nich onen původní význam „prosívání" uplatňuje.

SÓKRATÉS A JEHO *MAIEUTIKA*[1]

Pro antické Řecko i antický Řím je příznačné, že tyto civilizace vyrostly z drobných městských států, v nichž se na správě věcí veřejných podíleli všichni svobodní občané (*polis, res publica*). V jiných starověkých

[1] Umění porodní báby, porodnické umění, narážka na povolání Sókratovy matky. Sókratés tak nazývá umění vést dialog a způsob, jak člověka doprovodit k „porodu" správného a logicky zdůvodněného názoru, který je v jeho rozumu latentně přítomen již od narození. Skládá se ze dvou kroků: